

آخرین ولیعهد در تبریز (مجموعه عکس احمد میرزا معزی)

به کوشش: مصطفی نوری

مقدمه:

از زمان اقامت عباس میرزا، ولیعهد خوشنام فتحعلی شاه قاجار در آذربایجان، تبریز به عنوان شهر ولیعهدنشین انتخاب شد و محمدشاه، ناصرالدین شاه، مظفرالدین شاه و محمدعلی شاه دوران ولیعهدی خود را در آذربایجان گذراندند. محمدحسن میرزا، آخرین ولیعهد قاجار نیز پس از آنکه احمد شاه در شعبان ۱۳۳۲ قمری / تیرماه ۱۲۹۳ شمسی به سن قانونی رسید و تاجگذاری کرد، طی فرمانی به فرمانروایی آذربایجان منصوب و قرار شد طبق سنت در شهر ولیعهدنشین تبریز اقامت کند. اگر چه به علت وقوع جنگ جهانی اول و اشغال آذربایجان به وسیله نیروهای نظامی روسیه و عثمانی، عزیمت و اقامت ولیعهد در آذربایجان به تأخیر افتاد اما پس از چندی محمدحسن میرزا رهسپار تبریز شد.

بخش عمده مجموعه عکس پیش رو به حضور ولیعهد و اطرافیانش در خلال سالهای ۱۳۳۳ و ۱۳۳۴ قمری در این ولایت اختصاص دارد. از اهم موضوعات این مجموعه می توان از عزیمت محمدحسن میرزا از تهران به تبریز در جمادی الثانی ۱۳۳۳ قمری، جشن تولد احمدشاه در شعبان همان سال، افتتاح راه آهن جلفا - تبریز، مراسم عید نوروز ولیعهد، عاشورای تبریز در ۱۳۳۴ قمری و اعزام شاهزاده محمد حسین میرزا پسر ولیعهد به آدسا نام برد و نیز عکس هایی از صاحبمنصبان آذربایجان، مهمانی در باغ حاجی نظام الدوله، شیوع وبا در تبریز و مراسم سلام در عالی قاپو.

حضور اشخاصی چون مجدالملک پیش کار مخصوص ولیعهد، عزیزالسلطان (ملیجک)، سردار عشایر حاجی علیلو، شریف الدوله، سردار رشید رییس قشون آذربایجان و صارم الممالک در این مجموعه عکس به ارزش آن می افزاید. عکس های متعدد از احمد میرزا معزی که این آلبوم به همت او گردآوری شد و

محمد صادق میرزا معزالدوله پدر ایشان که خوانسالار ولیعهد بود، نیز حائز اهمیت است. در اینجا تلاش شد ترتیب عکس‌ها به همان صورت بیاید که در آلبوم بوده است و نیز توضیحات احمد میرزا در زیر عکس‌ها آمده است.

احمد میرزا معزی در ۱۲۷۲ شمسی / ۱۸۹۳ میلادی در تهران متولد شد. تحصیلات ابتدایی و متوسطه را در مدرسه سن‌لویی تهران به پایان رساند و به زبان فرانسه تسلط داشت و در زمان اقامت محمدحسن میرزا در آذربایجان از همراهان او محسوب می‌شد. پس از آنکه ولیعهد به دستور رضاشاه تهران را ترک کرد، وی در وزارت اقتصاد استخدام شد. سرانجام احمد میرزا در ۳ فروردین ۱۳۶۴ شمسی در تهران بدرود حیات گفت. در پایان به امید آنکه این آلبوم مورد استفاده پژوهشگران قرار گیرد، از سرکار خانم مینو معزی (عظیمی) دختر احمد میرزا معزی که این مجموعه را در اختیار نگارنده قرار داد، قدردانی و سپاسگزاری می‌گردد.

محض بروز مرحمت به شاهزاده معزالدوله [محمدصادق میرزا] خوانسالار و حاکم ارومیه مرحمت شد. ۲۸ رمضان ۱۳۳۳.

پیام بهارستان / ۲۵، س. ۲، ش. ۸ / تابستان ۱۳۸۹

این عکس خودم را... برای یادگار حضور بندگان حضرت مستطاب اشرف والا شاهزاده معزالدوله خوانسالار دامت شوکته نموده. شهر جمادی الثانی ۱۳۳۰ یوسفالممالک.

شاهزاده محمدحسین میرزا روز عزیمت به اُدسا.

[محمدصادق میرزا معزالدوله] این عکس در پنجاه و چهار سالگی در تبریز یوسفخان عکاس‌باشی انداخته. در سنه ۱۳۳۷.

پیام بهارستان / ۲۵، س. ۲، ش. ۸ / تابستان ۱۳۸۹

صارم الممائلک مراغه، احمد میرزاه، ابوالفتح میرزاه، شاهزاده معزالدوله، ناصرالسادات.

والاحضرت اقدس در موقع بازدید خطوط آهن آذربایجان

[برگ ضمیمه:] راه آهن تبریز جلفا که خطی هم به بندر شرفخانه روی دریاچه رضائیه منتهی می شد روسها در زمان جنگ بین المللی اول ساخته اند. و البته بیشتر نظرشان در آن موقع از ساختمان این راه آهن برای قشون کشی بود. راه آهن که به بندر شرفخانه منتهی می شد از روی دریاچه رضائیه، کشتی رفت و آمد و حمل مهمات به رضائیه، و از سمت جنوب دریاچه به ساوجبلاغ و کردستان سهل و آسان بود. و شرفخانه محلی زرادخانه قشون اشغالگر روسیه بود.

این تونل که بین تبریز و جلفا ساخته شده از تأسیسات راه آهن مذکور می باشد. در روز افتتاح رسمی از محمدحسین میرزا دعوت شد که راه آهن را افتتاح نماید.

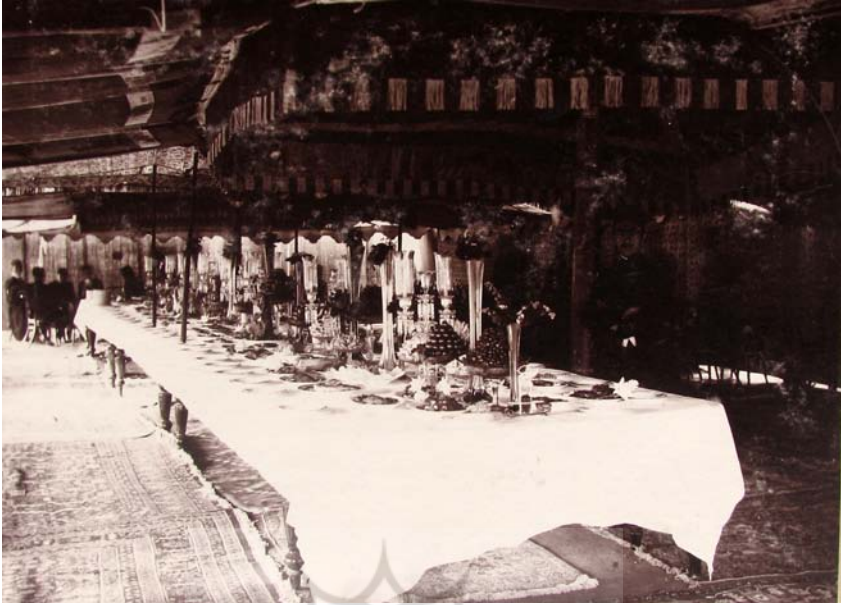
اشخاص از سمت راست:

بلافاصله از لبه تونل اعتماد حضرت آبدارباشی محمدحسن میرزا، بعد سردار عشایر حاجی علیلو برادر سردار ارشد معروف که در جنگ سیمتقو کشته شد، جلوی آنها عزیزالسلطان سردار محترم دست راست محمدحسن میرزا بلانوف کنسول روس، دست چپ سردار رشید شاهزاده محمدولی میرزا [ناخوانا] و اعلم الملک و شاهزاده معزالدوله و بعد...

تبریز، طاق مالیه، شب عیدشاه، شعبان ۱۳۳۳.

[برگ ضمیمه:] بعد از ورود محمدحسن میرزا به تبریز طولی نکشید که مصادف با ۲۷ شعبان یعنی روز تولد سلطان احمدشاه گردید چون سالها بعد از انقلاب و اشتغال آذربایجان و حکومت صمدخان شجاعالدوله اصولاً از حکومت قانونی تهران در آذربایجان اسمی برده نمی‌شد، بعد از ورود محمدحسن میرزا تولد احمدشاه جشن مفصلی گرفته شد و عمارت عالی قاپو آذین‌بندی شد مسلماً و ورود عامه مردم برای شرکت در جشن بندر به عالی قاپو آزاد گردید. این جا غرفه مالیه آذربایجان است. در وسط آقای مجدالملک پیشکار مخصوص محمدحسن میرزا، سمت راست عکس دومی شاهزاده محمدولی میرزا، سومی عزیزالسلطان سردار محترم، چهارمی شریفالدوله کارگذار، دست راست مجدالملک شاهزاده معزالدوله بعد صفارالملک عدل رئیس مالیه، بعد عضو مالیه، که مأمور تعمیرات و مرمت عمارت عالی قاپو بود.

تبریز، عالی قاپو، در رجب المرجب ۱۳۳۳.

تبریز، عیدشاه، نظارت خانه سرکاری شعبان ۱۳۳۳.

[برگ ضمیمه:] این عکس هم در همان مراسم ۲۷ شعبان، جشن تولد مرحوم احمدشاه است. این عمارت کلاه فرنگی محلی بود در عمارت عالی قاپو که در مواقعی که هوا خوب بود محمدحسن میرزا آنجا نهار میل می کردند و در موقع جشن این محل از طرف پدرم که خوانسالار ولیعهد بوده چراغانی و تزئین شده بود. در عکس پدرم، جبه پوشیده ایستاده، دست چپ پدرم مرحوم غلامرضاخان که پیشکار پدرم بود و لقب معین النظاره از طرف محمدحسن میرزا به او مرحمت شده بود. دست راست آقا سید میر عبدالحسین است که برنج فروش بوده و کار نظارتخانه را انجام می داد. بعد خود من هستم، بعد هم آقا محمدخان ناظر و بعد حاجی حیدر شربت دار است.

آذربایجان، مراجعت از ملک... حاجی نظام‌الدوله شعبان ۱۳۳۴

[برگ ضمیمه:] حاجی نظام‌الدوله که از رجال و متمولین آذربایجان بود ملک و باغ بسیار عالی و بزرگی در بین صوفیان و شرفخانه داشت که محمدحسن میرزا را به آنجا دعوت کرده بود. چون راه آهن از نزدیکی باغ مزبور می‌گذشت محمدحسن میرزا و همراهان با راه آهن به آنجا رفتیم و چند روزی مهمان حاجی نظام‌الدوله بودیم. محمدحسن میرزا در ایوان ترن، در کنار ترن اول صالح حشمت‌السلطنه رئیس تشریفات محمدحسن میرزا برادر اعلم‌الملک دوم شاهزاده محمدولی میرزا سوم خود حاجی نظام‌الدوله، بعد عزیزالسلطان، بعد از آن احمدمعزی یعنی خودم، بعد آقای اعلم‌الملک در علی‌خان شاطرباشی، بعد نظم‌الممالک، بعد ضرغام برادر سردار ارشد، بعد عباسقلی خان مقدم پسر منصورالسلطنه و [ناخوانا] در اباشی و میرشکار محمدحسین میرزا.

آذربایجان، مراجعت از ملک... حاجی نظام‌الدوله با راه آهن، شعبان ۱۳۳۴.

ورود جناب معاون جانشین قفقاز در افتتاح راه آهن تبریز، رجب‌المرجب ۱۳۳۴.

اعزام شاهزاده محمدحسین میرزا به آدسا پسر محمدحسین میرزا ولیعهد است.

والاحضرت اقدس در موقع بازدید خطوط راه آهن آذربایجان.

تبریز، افتتاح راه آهن.

ایام عاشورا در تبریز، عمارت عالی قاپو ۱۳۳۴.

تبریز، در عیدشاه، نظارت‌خانه سرکاری، شعبان ۱۳۳۳.

تبریز، روز عاشورا در میدان توپخانه ۱۳۳۴.

آذربایجان در موقع عیدشاه، گاردان پارتی در باغ سردار رشید پیشکار کل، ۱۳۳۴.

تبریز، گار [ایستگاه] راه آهن موقع ورود گراندوک بوریس ولادیمروویچ.

تبریز، کنار رودخانه اجی، ۱۳۳۳.

تبریز، گاردان پارتی در باغ جناب نظام الدوله رجب‌المرجب ۱۳۳۴.

بین طهران و قزوین مهمان‌خانه حصارک، جمادی‌الثانی ۱۳۳۴.

منزل آقای اعلم‌الملک در تبریز ۱۳۳۳.

آذربایجان، خلعت‌پوشان در باغ حاجی فرخ که جناب موثوق‌الملک پیشکار خاصه حامل نشان اقدس و بندشمسیر مرصع بودند. شهر شعبان ۱۳۳۴.

بین طهران و قزوین مهمان‌خانه حصارک، جمادی‌الثانی ۱۳۳۳.

میدان مشق تبریز ۱۳۳۳.

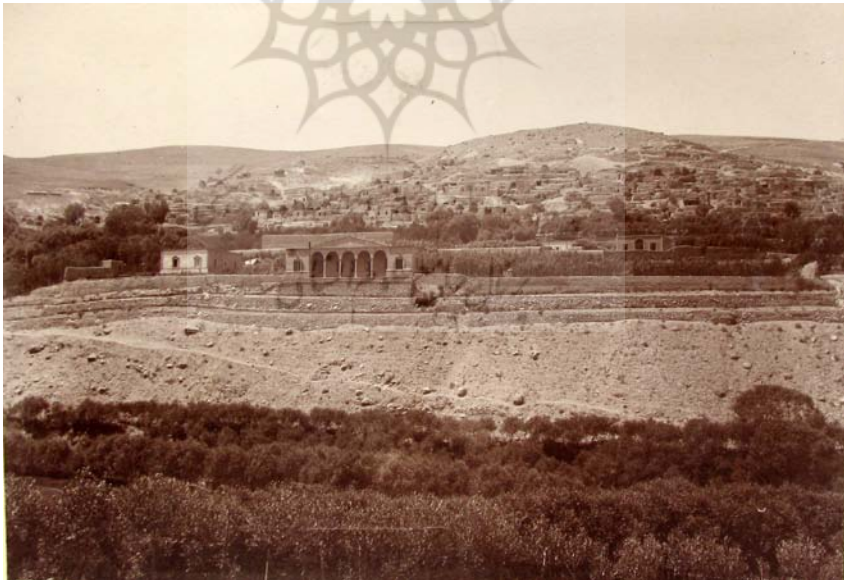
آذربایجان، ملک... جناب حاجی نظام الدوله، شعبان ۱۳۳۴.

اهر، قراجه‌داغ که شاهزاده محمود میرزا حامل خلعت حضرت رضا صلوات‌اله والسلام علیه بودند.
جمادی‌الثانی ۱۳۳۴.

دورنمای میدان و عمارت حاجی احتشام.

اردو در بایندور.

روز مهمانی سپهسالار اعظم.

باغ سردار رشید پیشکاری گل آذربایجان، ۱۳۳۴.

بایندور وخرسی که شکار شده است.

تبریز در گاردن پارتنی باغ جناب حاجی نظام‌الدوله رجب ۱۳۳۴.

مراجعت از قراچه‌داغ در ده خواجه جمادی‌الثانی ۱۳۳۴.

راه زنجان و تبریز در نیکسالی [؟] جمادی‌الثانی ۱۳۳۳.

آذربایجان خیابان ملک‌زاده [؟] شعبان ۱۳۳۴.

آذربایجان خیابان ملک... حاجی نظام الدوله، شعبان ۱۳۳۴.

در اهر قراچه داغ، جمادی الثانی ۱۳۳۴.

اهل در قراجه داغ روز عید نوروز ۱۳۳۴.

تبریز در باغ شرفالدوله رجب‌المرجب ۱۳۳۴.

تبریز، عالی قاپو ۱۳۳۳.

تبریز، در باغ حاجی ساعدالسلطنه فراشباشی.

تبریز، کارگزاری، روز افتتاح دارالعجزه.

تبریز، سلام عید شاه، شعبان ۱۳۳۴.

روز مهمانی سپهسالار اعظم.

روز مهمانی سپهسالار اعظم.

باغ سردار رشید پیشکار کل آذربایجان، ۱۳۳۳.

آذربایجان، در ملک... حاجی نظام‌الدوله، دهم شعبان ۱۳۳۴.

باغ سردار رشید پیشکار کل آذربایجان، ۱۳۳۳.

تبریز، گار [ایستگاه] راه آهن در موقع ورود گراندوک بوریس

تبریز، سلام در عالی قاپو، ۱۳۳۳.

جانقوز آذربایجان، در ایام وبای تبریز که به طور موجی منصور السلطنه تفنگدارباشی وبا گرفته
ذی قعدة ۱۳۳۳.

تبریز، سلام در عالی قاپو ۱۳۳۳

[برگ ضمیمه:] این عکس سلام در عمارت عالی قاپوی تبریز است در بدو ورود محمدحسین میرزا به تبریز. از سمت راست ایستاد: شاهزاده یمین‌الدوله، پشت سر محمدحسین میرزا، سردار همایون پسر قاسم خان والی است که برای تشکیلات پلیس از تهران آمده بود. بعد مرحوم شریف‌الدوله (بنی آدم) که به سمت کارگزار همراه محمدحسن میرزا از تهران آمده بود، بعد سردار رشید است که سمت ریاست قشون را داشت. بعد در سمت چپ عکس مرحوم نظام‌الملک است که به سمت ریاست آذربایجان همراه با محمدحسن میرزا به آذربایجان آمده بود. در ردیف سوم آقای اعلم‌الملک که طبیب مخصوص محمدحسن میرزا بود، دیده می‌شود.

آذربایجان، در باغ ملک... شعبان ۱۳۳۴.